

Miluše Vítečková: Začínající učitel: jeho potřeby a uvádění do praxe. Brno: Paido, 2018. ISBN 978-80-7315-269-7.

Na úvod mojej recenzie považujem za potrebné uviesť, že pedeutologickej literatúry, teda literatúry opisujúcej profesiu učiteľa nie je nikdy dost. Nejde tu o to, že by sa printovali a prepisovali známe pohľady na uvedenú profesiu, ale predovšetkým o to, že tak, ako všetko okolo nás sa mení a vyvíja, mení sa aj profesia učiteľa. Pravda, nie v jeho základnej oblasti – byť dobrým pedagógom a psychológom, tiež metodikom – ale predovšetkým v meniacej sa roli čo súvisí s vývinom spoločnosti, s novými požiadavkami na edukáciu. Len v krátkosti poznamenám, že pojmy, napr. kompetencie, inklúzia, komunikačné technológie, diagnostikovanie žiakov a pod., boli oblasti, síce nie celkom neznáme, ale predsa sa im nevenovala taká a toľká pozornosť ako v súčasnosti. Z uvedeného zorného uhla treba privítať každú publikáciu, ktorá ponúka pohľady na prácu učiteľa, ktorá provokuje k zamysleniu aká by mala a mohla byť práca učiteľa. Predložený rukopis publikácie je o to cennejší, že upriamuje pozornosť na prácu a činnosti začínajúceho učiteľa.

V 1. kapitole „Utváření role učitele v kontextu společenských změn“ sa autorka venuje, tým oblastiam, ktoré som načrtol vo vyššie uvedenom úvode. V štyroch podkapitolách opisuje meniace sa role učiteľa vo vzťahu k spoločenským zmenám, úlohy učiteľa v samotnej premene školy, intervenujúce premenné vo vzťahu k roli učiteľa a rol učiteľa z pohľadu učiteľa. Nie je úlohou recenzenta opisovať a podrobne vysvetľovať čo všetko kapitola, resp. podkapitoly obsahujú, a preto sa obmedzím na nasledujúce konštatovanie. V uvedenej kapitole autorka veľmi výstižne a aj obsiahlo opísala to čo je názvom kapitoly. Rád podčiarkujem, že neostala len pri všeobecných a zaužívaných pohľadoch na premenu školy, ale spracovanie kapitoly vychádza zo štúdiá a analýz domácich a aj zahraničných autorov, napr. Kotásek, Piřha, Walterová, Bertrand, Combs atď. Autorka veľmi správne zdôrazňuje, že premena školy a všetkého čo s tým súvisí nie je možné bez premeny učiteľov. V tejto súvislosti poznamenám, že opisované názory sú analyticko-syntetickým pohľadom na viaceré oblasti, a to aj na základe doterajších viacerých výskumov. Aby som neostal len v rovine „pohľadových úvah“ vyberám z monografie autorky pohľad na učiteľa súčasnosti a budúcnosti: „Převládající společenské trendy, které dávají nové zadání škole a proměňují charakter vyučování, budou zvýrazňovat nové stránky učitelovy profesionality. Klíčové bude také vymezení činností učitele, které se v konkrétním konceptu výuky stávají stěžejními a určují charakter školy i učitelovy role.“

Predmetnú kapitolu vnímam a hodnotím ako skutočne výborný pohľad na premenu školy a učiteľa. Každý kto uvedenú kapitolu prečíta si uvedomí, že

premena školy, vzdelávania a učiteľa je komplex na seba nadväzujúcich vzťahov.

Kapitola 2. „Začínajúci učiteľ“ – po, nazval by som to „povinnej časti“, zameranej na opis začínajúceho učiteľa sa autorka zamerala na profesijný vývoj. Neostáva mi, len skutočne poznamenať, že opis začínajúceho učiteľa čerpá jednak zo zahraničných skúseností, je však doplnený o viaceré výskumy uskutočnené v Čechách a na Slovensku. Kapitulu vnímam ako výborný pohľad, resp. charakteristiku začínajúceho učiteľa. Okrem kompetencií sú v kapitole akcentované aj ďalšie aspekty, napr. prístupy k profesijnému rozvoju a pod. Zrejme to ešte v recenzii spomeniem, ale považujem za potrebné uviesť, že autorka aj v tejto kapitole vychádza nielen z pohľadu na úlohy, možnosti a potreby začínajúceho učiteľa, ale kapitola je porovnávacou analýzou názorov viacerých autorov, vrátane zahraničných, čo autorke umožňuje podať výstižný a pritom vyčerpávajúci pohľad na osobnosť začínajúceho učiteľa.

„Pregraduální príprava učiteľa“ – 3. kapitola. Čitateľ by podľa názvu kapitoly očakával, že tu bude opis učebných plánov a pod. Štúdium kapitoly príjemne prekvapí, pretože nejde tu o takýto pohľad, ale o pohľad, nazvem to o. i. do duše študenta učiteľstva. Práve tento aspekt „vyťahujem“ z kapitoly, pretože autorka tu neopisuje iba to čo my študentom ponúkame, ale pozornosť venuje aj tomu ako prípravu vníma študent, ako je na ňu pripravený, ale najmä to, že kapitola obsahuje veľa reflexívnych pohľadov, názorov študentov učiteľstva – „ako ma štúdium pripravuje na pedagogicko-didaktickú prácu“. Napr. *Pohled na vysokoškolskou prípravu v kontextu stupně základní školy – pohľadu študenta. Hodnocení připravenosti na profesi v prvním a čtvrtém roce praxe*. Podčiarkujem, že kapitola je spracovaná na základe výskumu – to má značnú vypovedaciu hodnotu s dopadu na kreovanie vzdelávania budúcich učiteľov. Práve toto výskumné zameranie odhalilo aj isté oblasti, ktoré si v príprave zasluhujú väčšiu pozornosť, napr. administratíva, manažovanie školy, komunikácia. V zásade však príprava nevykazuje podstatnejšie nedostatky.

„Začínajúci učiteľ v praxi“ – je obsah 4 kapitoly. Kapitola je obsiahla, opätovne poznamenávam – spracovaná výskumne. Sú v nej rozpracované aspekty: charakteristika začínajúceho učiteľa, komparácia uvádzania učiteľov do praxe vo viacerých krajinách Európy, mechanizmy uvádzania, problémy s ktorými sa boria začínajúci učitelia vo vzťahu k edukačnému procesu, napr. plánovanie činností, hodnotenie žiakov, interakcia a aj ďalšie oblasti. Samozrejme, autorka toto nevníma ako nedostatky prípravy učiteľov, ale ako, nazvem to „adaptačné obdobie na prácu“. Kapitola je mimoriadne podnetná, a to nielen preto, že opisuje realitu, ale súčasne načrtáva aj to či si mladí učitelia uvedomujú svoje klady, resp. problémové oblasti. Povedané inak: kapitola je aj významnou sebareflexiou samotných mladých začínajúcich učiteľov.

Rezultátom kapitoly je súpis oblastí, v ktorých oblastiach potrebujú pomoc začínajúci učitelia. Zastávam názor, že kapitola ponúka vysokoškolským učiteľom veľa námetov na kreovanie novších možností edukácie.

„Uvádějící učitel v praxi“ – 5 kapitola. Je len samozrejmé, že každý má istú predstavu o úlohách a povinnostiach uvádzajúceho učiteľa. Čo ma upútalo na predmetnej kapitole? Cenné je, že autorka neostala len pri opakovaní tradične známych požiadaviek /najmä metodických/, ale opätovne podčiarkujem – na základe výskumu – okrem tzv. povinných úloh /uvedené v tabuľkách/ opisuje aj pocity sebaistoty a potreby, ktoré sú súčasťou adaptácie mladého učiteľa do praxe. Toto sú oblasti neraz prehliadané a sústreďujeme sa len na pedagogicko-didaktické aspekty práce začínajúceho učiteľa. Aj z predmetného rukopisu vyplýva, že bude potrebnější komplexnejší prístup, resp. komplexnejšie vedenie začínajúcich učiteľov. V tejto a aj v iných oblastiach porovnáva adaptačné prístupy, resp. postoje k uvedenému obdobiu v Čechách a na Slovensku.

Na túto analytickú kapitolu nadväzuje ďalšia kapitola „Shrnující doporučení pro podporu procesu adaptace začínajícího učitele.“ K predmetnej kapitole poznamenávam, že nejde len o púhy súpis doporučení, kapitola vychádza z výskumných zistení a orientuje pozornosť predovšetkým na tie oblasti, ktoré si z hľadiska prípravy budúcich učiteľov a ich uvedenia do praxe zasluhujú naozajstnú pozornosť. Uvediem len niektoré:

- najskôr uvediem pozitívne zistenia autorky, že viac ako polovica absolventov učiteľského štúdia si toto štúdium vyberala zámerne,
- v rámci prijímacieho konania sa viac pozornosti zisťuje predpokladom pre učiteľské povolanie,
- samotní absolventi odporúčajú viac prípravy, napr. administratíva, práca so zaostávajúcimi žiakmi, učiť už študenta sebareflexii atď..
- do prípravy vniesť viac dialogických metód,
- neformálnu pozornosť venovať uvádzaniu učiteľa do praxe.

Uvedené je skutočne len výber z analýz a odporúčaní autorky rukopisu. nedá mi, aby som neuviedol akési jej krédo z rukopisu: „Z výskumů, na kterých jsem se během posledních let podílela, z výzkumného šetření *Začínající učitel 2018* a z vlastní zkušenosti mohu vyvodit, že je v otázce nástupu učitele nejdůležitější, pokud je začínající učitel po odchodu z vysoké školy profesně ukotven, ve škole je příznivé klima a existuje zde kolegiální podpora a možnost dalšího vzdělávání, kdy začínající učitel vnímá profesi učitele jako proces celoživotního vzdělávání.“ Toto by malo byť „vítacím mottom“ na každej škole, na ktorú prichádza mladý začínajúci učiteľ.

Osobitne som si nechal pohľad na výskumné časti publikácie. Zdôrazním, že všetky opisované kapitoly sú nielen subjektívnymi názormi alebo postojmi autorky, ale vlastným výskumom. Autorka výskumom dotvára, napr. pohľady

na to – akú školu by si želali rodičia z hľadiska rozvoja dieťaťa, z hľadiska modernizácie, rozvoja pozitívnych vzťahov atď. Výskumom dokladá ako hodnotia svoju pripravenosť na edukáciu, napr. v oblasti motivácie žiakov, v rozvoji aktivity žiakov, v oblasti hodnotenia, v individuálnom prístupe k žiakom a pod. Výskumne overovala aj pohľady začínajúcich učiteľov na svoju prácu a ich záujem o ďalšie vzdelávanie. Zistila, napr. že začínajúci učitelia majú záujem o ďalšie vzdelávanie, majú záujem o zdokonaľovanie sa v metodikách predmetov, naučiť sa lepšie riešiť konfliktné problémy so žiakmi a pod. V knihe je celý rad podobných zistení. Ich mimoriadny význam spočíva v tom, a to osobitne podčiarkujem, uvedenými skúmaniami nám študenti a aj začínajúci učitelia veľmi významne dávajú na vedomie čo potrebujú pre svoju pedagogicko-didaktickú. Pravda, otázne je do akej miery vieme uvedené pohľady vniesť do prípravy budúcich učiteľov a nie roky ostávať pri zaužívanom.

Kniha je doplnená skutočne bohatým zoznamom domácej a zahraničnej literatúry, Je to cenný súpis, ktorý môžu využiť všetci tí, ktorí sa zaoberajú a budú zaoberať vzdelávaním a rozvojom vzdelávania učiteľov. Ako som uviedol v úvode, publikácií o pedeutológii nie je nikdy dost, pravdaže ak berieme do úvahy meniace, či zvyšujúce sa nároky na edukáciu, a teda aj na učiteľa. Autorka PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D., spracovala rukopis, ktorý je vynikajúcim pohľadom na prípravu budúcich učiteľov, ale aj na ich prvé roky v pedagogicko-didaktickej činnosti. Pri štúdiu rukopisu som si uvedomoval isté oblasti, ktoré možno v príprave robíme profesijne, pričom však zabúdame alebo nedoceňujeme rad aspektov, ktoré sa podieľajú na celkovom formovaní osobnosti budúceho učiteľa.

Autorka spracovala dielo, ktoré je, nezdráham sa vyjadriť, výbornou sondážou, reflexiou a aj neformálnym a nenásilným pripomenutím toho čo je kľúčové v príprave učiteľov. Z textu je zrejmé, že rukopis nevznikol „náhodným nápadom autorky“, pretože vanie z neho nielen záujem, ale aj hlboká odbornosť a ponorenie sa do problematiky pedeutológie. K takémuto konštatovaniu ma oprávňuje skutočne dôsledný komparatívny prístup a hodnotenie na základe mnohých literárnych prameňov, uskutočnený výskum a jeho syntetické spracovanie.

Zastávam názor, uvedená publikácia si zasluhuje, aby jej pozornosť venovali predovšetkým učitelia budúcich učiteľov, ale aj učitelia na školách, na ktoré prichádzajú mladí učitelia, a to najmä preto, aby poznali ich pripravenosť na edukačnú prácu, ale aj preto, aby vedeli v čom im treba pomáhať, v čom ich treba dotvárať, a tak im pomáhať úspešný nástup do mnohoročnej edukačnej činnosti.

Erich Petlák
Katolícka univerzita, Ružomberok